

Denisa Červenková. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*. Praha, Karolinum 2016, 200 stran, ISBN: 978-80-246-3327-5.

FRANTIŠEK ŠTĚCH

Ačkoliv jsme rodnou zemí ne-li zakladatele, tak alespoň jednoho ze zakladatelů teologie světových (mimokřesťanských) náboženství, Vladimíra Boublíka, stále platí, že původních českých prací zabývajících se touto problematikou je jako šafránu. S radostí je proto třeba přivítat nejnovější knihu Denisy Červenkové, která jejím prostřednictvím trochu toho vzácného šafránu přináší domácím čtenářům. Autorka navazuje nejen na práci zmíněného zakladatele disciplíny, ale také na další domácí badatele, kteří se předkládané problematice věnují. Jedná se o Pavla Hoška, Karla Skalického, Ivanu Noble a Tomáše Halíka. Vzhledem k tak minimální české zdrojové základně je jasné, že autorka musí sáhnout pro inspiraci do zahraničí, kde vyjadřuje své sympatie k myšlenkové linii autorů, jako jsou Dupuis, Crociata, Geffré, Cannobio a Coda (s. 14). Je evidentní, že v jejich díle se orientuje velmi zdatně.

Autorčin pohled na světová náboženství a jejich pluralitu je katolický, přičemž tato klasifikace vyjadřuje spíše denominační perspektivu než obecnost či univerzalitu. Tato skutečnost působí jemně matoucím dojmem, neboť čtenář se musí hned na začátku ujistit, jak je slovo „katolický“ v názvu chápáno. V konečném důsledku je to však jen drobnost, která spíše vzbudí zájem, než že by vadila. Hned na s. 12 autorka upřesňuje, (parafrázují) že trojičně-christologický charakter teologické struktury náboženské zkušenosti (katolických) křesťanů je určující pro jejich chápání ostatních náboženství světa.

Jaký je vztah křesťanství k ostatním náboženstvím světa? Tato otázka vyžaduje podle Červenkové nejprve pojednání o kontextu, v němž je kladena. Co vede křesťany, aby se ptali po svém vztahu k věřícím ostatních náboženství? Je to kontext, v němž žijí. Kontext globální povahy světa, kde se jednotlivá náboženství střetávají častěji (a intenzivněji) než kdykoliv předtím. Zatímco ateismus byl výzvou pro křesťanství ve století dvacátém, křesťanství v jedenadvacátém století čelí výzvě náboženského pluralismu (s. 19). Autorka zaměřuje svůj pohled na světová náboženství, a jevy, jako je náboženský individualismus či privatizace náboženství, které jsou produktem post-sekulárního (Habermas) návratu náboženské zkušenosti či spirituality do současné kultury, nechává ležet stranou. S nástupem druhé dekády jedenadvacátého století se navíc ukazuje, že ateismus ani snahy o sekularizaci nevymizely, ale vstupují opět do hry

s novou silou.¹ V každém případě je náboženská různost žitou realitou obyvatel současného světa zejména v jeho městských centrech.

Stejně jako se v posledním století měnil svět, ve kterém žijeme, měnila se i teologie a chápání fenoménu náboženské různosti. V závěru úvodního pojednání o kontextu autorka zmiňuje specifika přístupu fundamentální a systematické (dogmatické) teologie k pluralitě náboženství. Zatímco v minulosti teologové věnovali značnou pozornost tématu přítomnosti a možnosti spásy ve světových náboženstvích, otázka přítomnosti zjevení v nich zůstávala ladem. Na tuto skutečnost Červenková správně upozorňuje (s. 37) a ukazuje tak, že prostřednictvím svých (zejména italských) zdrojů pokládá v domácím prostředí otázku neaktuálnější.² Autorka vymezuje teologii světových náboženství v první části své knihy tak, že ji dává do vztahu jak s teologií dogmatickou, tak fundamentální (chápanou jako hraniční disciplína),³ která je vždy pre-dogmatická (Dulles). To je více méně dvojí možnost, jak tradičně zakotvit teologii světových náboženství v teologii jako takové. Tedy v teologii chápané jako systematická věrouka. Domnívám se však, že teologie světových náboženství se v současnosti stále více profiluje jako samostatná teologická disciplína, která se od teologie systematické (dogmatické) i fundamentální liší, i když se s nimi ve svém zájmu v mnohém překrývá. Nicméně má také své specifické otázky. Zajímavé podněty v tomto ohledu přináší současná debata na poli komparativní teologie.⁴

Červenkové kniha je sice stručným, avšak komplexním úvodem do teologie světových náboženství. Nemůže v ní tedy chybět kapitola zabývající se dějinami pohledu křesťanů na světová náboženství (s. 40–125). Jistě by bylo možné její pojednání tu a tam doplnit či rozvinout, pro účely přítomné knihy je však plně dostačující a pro domácího čtenáře, přistupujícího k teologii světových náboženství poprvé, je dobrým přehledem, vzbuzujícím zájem a vyzývajícím k dalšímu studiu. Nechybí biblické základy, ani hlavní pohledy křesťanského starověku.

¹ Dokladem toho může být např. tento soubor textů: Anthony Paul Smith – Daniel Whistler (eds.). *After the Postsecular and the Postmodern: New Essays in Continental Philosophy of Religion*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing 2011.

² Srov. Gerald O'Collins. *Revelation: Towards a Christian Interpretation of God's Self-Revelation in Jesus Christ*. Oxford: Oxford University Press 2016.

³ U nás je příkladem takového chápání fundamentální teologie Karel Říha. V recenzi na jeho italskou „*Teologia fondamentale*“ Karel Říha napsal: Fundamentální teologie „je nejen zevně závislá a žije na rozhraní empirických věd a teologie, nýbrž je i nesmírně citlivá na proměny kulturního prostředí a nové proudy myšlení“ Karel Říha. Fundamentální teologie v existenciálním horizontu myšlení. *Studie* 122–123 (1989), s. 146. Červenková pak zmiňuje jako příklad Giuseppe Lorizia, který je současným nástupcem Skalického coby profesor fundamentální teologie na Papežské lateránské univerzitě v Římě (s. 38).

⁴ Srov. František Štěch. Komparativní teologie a její rozvoj v díle Francise X. Clooneyho, SJ. *Studia Theologica* 3 (2016), s. 59–82.

Po obsáhlejším dějinném exkurzu přichází pojednání o teologických základech reflexe vztahu křesťanství k ostatním náboženstvím (s. 126). K tomu, abychom mohli (jako křesťané) vstoupit na pole teologie světových náboženství, musíme si ujasnit, co rozumíme pojmem zjevení, jaký je v našem pohledu vztah víry a náboženství, jak chápeme pojem náboženství, a také, co přesně pro nás znamená spása. Rozhodující význam pro vyváženou teologii světových náboženství má podle Červenkové základní christologicko-trojiční sktruktura křesťanské náboženské zkušenosti (s. 128–143). Ta zahrnuje (1) zjevovatel-sko-spásnou iniciativu Otce ve všelidských dějinách, (2) jedinečnost a jedi-nost zjevovatel-sko-spásné události / zjevovatel-sko-spásného činu (Červenková píše „prostřednictvím“⁵ Ježíše Krista a (3) univerzalitu zjevovatel-sko-spásného působení Ducha svatého. Všechny tři zmíněné prvky křesťanské náboženské zkušenosti nacházejí své propojení v křesťanské víře, která se uskutečňuje ve společenství věřících, v církvi. Tu považuje autorka v souladu s magisteriem katolické církve za univerzální svátost spásy. Nikoliv však ve smyslu exkluzivistické interpretace známého výroku „mimo církve není spásy“, ale spíše v jeho inkluzivistickém chápání tak, jak jej ukázala konstituce 2. vatikánského sněmu *Gaudium et spes*, která „zasazuje roli církve ve spáse do širšího christologického, pneumatologického a soteriologického horizontu. Všichni lidé dobré vůle mohou být působením Ducha přičleněni k velikonočnímu tajemství, kráčet ke vzkříšení. Existuje tu totiž duchovní propojení, které vede od christologie k ekleziologii, v jejímž rámci mají místo i nekřesťané (...). Stojíme tak před paradoxem sepětí nekřesťanů s tajemstvím Krista a církve, které není pojmenováno jako ‚příslušnost k církvi‘ či ‚nedokonalé společenství‘ (jako pro nekatolíky), ale jako ‚zaměřenost‘ k církvi“ (s. 142). Zjevení, víra a církev jako tři základní kóty fundamentální teologie a jejich rozvedení trojiční teologií, christologií, pneumatologií a ekleziologií určují rámec pro vyváženou teologii světových náboženství, umístěnou mezi fundamentální a systematickou teologií. Takové pojetí není vždy uspokojivé, mnohé otázky zůstávají otevřené, a i když už má teologie světových náboženství za sebou několik desetiletí své existence, je stále ve svých počátcích.

Tuto skutečnost dokládá poslední část knihy, která se snaží o identifikaci a stručnou expozici těch nejpálčivějších otázek dneška. Problémem zůstává již samotný přístup k náboženské pluralitě. Autorka nejprve shrnuje paletu možných přístupů. Uvádí starší (exkluzivismus, inkluzivismus, pluralismus) i novější členění (perspektiva inkluzivně-vztahová, fundamentálněteologická, eticko-eschatologická), ale také některé proudy, které z těchto schémat vypadávají (interioristický přístup, postpluralismus). Z textu ale není zcela zřejmé, jakou perspektivu autorka favorizuje. V kontextu celého díla se lze

⁵ Pojem *prostřednictvím* mi zde přijde jako poněkud redukující význam zjevovatel-sko-spásné *události* Ježíše Krista. Ježíš není jen jediným prostředníkem mezi Bohem a člověkem, ale je jediným bytím, v němž se nerozdělitelně snoubí plnost božství s plností lidství, a tedy také zjevovatel a zjevení, spasitel a spasení.

jen domnívat, že to je přístup fundamentálněteologický. Dalším otevřeným problémem je již zmíněná otázka přítomnosti zjevení ve světových náboženstvích. S tím souvisí též téma jejich pravdivosti ve vztahu ke křesťanství. Mohou mimokřesťanská světová náboženství obsahovat a zpřístupňovat člověku pravdivé poznání Boha? Zjevuje Bůh pravdivě sám sebe i pravdu o sobě jen v mantinelech křesťanství? Na tyto a podobné otázky Červenková odpovídá opět prostřednictvím expozice názorů renomovaných autorit. Konečně otevřenou zůstává i otázka spásy ve světových náboženstvích.

V samotném závěru knihy autorka konstatuje, že poměr křesťanství ke světovým náboženstvím a jejich pluralitě se bude nadále proměňovat. Nutné však je nevzdat se mezináboženského dialogu, který by neměl mít jen rovinu věroučnou, ale také, a snad především, rovinu praktickou. Červenková cituje papeže Františka, jenž vyzývá nejen k dialogu, ale i ke spolupráci mezi náboženstvími světa na odstraňování chudoby a budování důstojných podmínek k životu pro všechny obyvatele této planety. Aby toho však byla jednotlivá světová náboženství schopna, aby bylo možné vytvořit prostředí pro spolupráci, je potřeba též dialogu věroučného. Červenková píše: „Mezináboženský dialog má být jakýmsi praktickým vyústěním teologické reflexe o náboženství, která k němu vytváří předpoklady. Platí to samozřejmě i opačně (...)“ (s. 176). Výzva k dialogu a kultivaci kultury dialogu světových náboženství je jakousi závěrečnou doxologií autorčiny modlitby za rozkvet teologie světových náboženství v domácím prostředí (i ve světě), vně i uvnitř křesťanství. Myslím, a v tom se zřejmě shodneme, že současný vývoj domácí teologie i společnosti tento impulz potřebuje.

V celkovém pohledu lze knihu Denisy Červenkové *Katolický pohled na náboženskou pluralitu* hodnotit velice pozitivně, neboť uvádí do českého prostředí závažné téma. Je vhodnou učebnicí pro studenty teologie i příbuzných oborů. Pro odborníky je pak vítaným doplněním chybějící tematické literatury domácí proveniencí. Je jen trochu škoda, že autorka nenabízí návrhy svých vlastních řešení pojednávaných teologických problémů. Ty jsou přítomné zatím jen v náznacích. Přítomná kniha se tak jeví jako shrnutí dosavadního autorčina studia dané problematiky, které své plody teprve přinese. Zatím jsme svědky rozpuku stromu, který se na jaře zazelenal, a nezbyvá nám než se těšit na květy, jimiž brzy obrazí, a plody, které v budoucnu přinese.

doi: 10.14712/23363398.2018.23